

Adpositiot *eteen* ja *edestä* benefaktiivisten ja finaalisten suhteiden ilmaisuissa 1500-luvulta nykypäivään

Krista Teeri (krkate@utu.fi), Turun yliopisto
Heidi Salmi (heidi.salmi@utu.fi), Turun yliopisto

Esitelmässä tarkastellaan, miten suomen adpositioilla koodataan **hyötyjän** (*beneficiary*) ja **tavoitteen** (*purpose*) semanttisia rooleja. *Hyötyjällä* viitataan osallistujaan, jonka hyödyksi jokin toiminto suoritetaan. *Tavoitteella* taas tarkoitetaan osallistujaa, jota tavoitellaan suorittamalla toiminto. Suomessa hyötyjän ja tavoitteen koodamiseen ovat erikoistuneet ainakin adpositiot *vuoksi*, *takia* ja *tähden*. Tässä esitelmässä keskitymme kuitenkin aiemmassa kirjallisuudessa vähemmälle huomiolle jääneisiin postpositioihin *eteen* ja *edestä*, joilla kummallakin voidaan ilmaista sekä benefaktiivisia että finaalisia suhteita, kuten esimerkit (1)–(4) havainnollistavat.

- (1) Hän uurastaa perheensä **eteen**.
- (2) Hän uurastaa palkkansa **eteen**.
- (3) Hän uhrautuu perheensä **edestä**.
- (4) Hän uhrautuu vapauden **edestä**.

Adpositioiden *eteen* ja *edestä* prototyyppisenä käyttönä voidaan pitää sijaintisuhteiden ilmaisemista: adpositio *eteen* kuvaa siirtymää kiintopisteen etualan rajaamalle alueelle, kun taas *edestä* ilmaisee siirtymää pois vastaavalta alueelta. Ottaen huomioon, että adpositioiden *eteen* ja *edestä* ilmaisemat suuntaisuudet ovat vastakkaiset, on kiinnostavaa, että niitä voidaan käyttää kutakuinkin synonyymisesti hyötyjän ja tavoitteen ilmaisuissa. Tässä esitelmässä selvitämmekin, millaisia benefaktiivisia ja finaalisia suhteita adpositioilla *eteen* ja *edestä* ilmaistaan ja voidaanko adpositioita *eteen* ja *edestä* pitää synonyymisinä benefaktiivisten ja finaalisten suhteiden ilmaisuissa. Lisäksi tarkastelemme neljän eri-ikäisen aineiston avulla, miten adpositioiden benefaktiivinen ja finaalinen käyttö on muuttunut 1500-luvulta nykypäivään.

Tutkimuksen aineisto on kerätty neljästä korpuksesta: Mikael Agricolan teosten morfosyntaktisesta tietokannasta, varhaisnykysuomen korpuksesta, Kansalliskirjaston lehtikokoelman suomenkieliset lehdet -korpuksesta sekä Suomi24-korpuksesta. Näistä ensimmäinen korpus sisältää 1500-luvun puolivälissä julkaistuja, pääosin käännettyjä uskonnollisia tekstejä. Toinen korpus kattaa 1810–1880-luvuilla julkaistua kirjallisuutta, aikakaus- ja sanomalehtitekstejä sekä sanakirjoja. Kolmas ja neljäs korpus edustavat 2000-luvun kirjoitettua suomea. Suomenkielisten tekstien lisäksi tarkastelemme myös Mikael Agricolan käännöstekstien lähdetekstejä, jotta voimme selvittää, miten lähdekielten adpositiorakenteet ovat vaikuttaneet adpositioiden *eteen* ja *edestä* käyttöön. Tutkimuksen teorettinen viitekehys nojaa kognitiiviseen semantiikkaan, ja tutkimus edustaa diakronista laadullista vertailevaa kielentutkimusta.

Keskeisiä lähteitä

- Kittilä, Seppo 2010: Beneficiary coding in Finnish. Fernando Zúñiga & Seppo Kittilä (toim.), *Benefactives and Malefactives: Typological Perspectives and Case Studies*, 245–270. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Luraghi, Silvia 2005: Paths of semantic extension. From cause to beneficiary and purpose. Michael Fortescue, Eva Skafté Jensen, Jens Erik Mogensen & Lene Schosler (toim.), *Historical Linguistics 2003. Selected Papers from the 16th International Conference on Historical Linguistics, Copenhagen, 11–15 August 2003*, 141–157. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company,
- Radden, Günter 1985: Spatial metaphors underlying prepositions of causality. Wolf Paprotté & René Dirven (toim.), *The Ubiquity of Metaphor*, 177–207. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Schmidtke-Bode, Karsten 2010: The role of benefactives and related notions in the typology of purpose clauses. Fernando Zúñiga & Seppo Kittilä (toim.), *Benefactives and Malefactives: Typological Perspectives and Case Studies*, 121–146. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Teeri-Niknamoghdam, Krista 2021: Edessä ja edellä. *Suomen ete-vartaloisten tilagrammien merkitykset ja metaforisuus*. Turku: Turun yliopisto.
- Tuuri, Emilia 2014: *Adpositiot kausaalisten suhteiden ilmaisussa. Lähimerkityksisyyden korpuspohjaista analyysia*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.